

Wstęp

Oddawana w ręce czytelnika monografia ukazuje się w ramach serii wydawniczej *Pedagogika Szkoły Wyższej*. Tradycje badań, konferencji naukowych i publikacji z zakresu pedagogiki szkoły wyższej są w Uniwersytecie Szczecińskim bardzo bogate, a ich początek sięga dość odległej przeszłości – przedostatniej dekady XX wieku. Wielokrotnie były one prezentowane (Król, Magiera, 2015, s. 213–217; Murawska, Wiażewicz-Wójtowicz, 2020, s. 7–8¹), więc nie ma potrzeby powtarzać ich w tym miejscu. Wystarczy wskazać, że niezależnie od nieustannych zmian, które dotyczą uprawiania nauki i kształcenia w instytucjach szkolnictwa wyższego, dla szczecińskiego środowiska akademickich pedagogów wciąż niezmienna jest troska o uniwersytet, a w konsekwencji potrzeba prowadzenia badań, debat w tym obszarze oraz publikowania.

Funkcjonowanie uniwersytetów i ich historia wiąże się z historią kultury i rozwojem cywilizacyjnym. Powstawanie *Alma Mater* w centralnych ośrodkach kraju, w miastach stołecznych oraz rozwiniętych gospodarczo i kulturowo obszarach jest zjawiskiem powszechnym, zapewniającym utrzymanie dynamicznego rozwoju nauki oraz potencjału całego regionu. Inaczej jest na pograniczu. Powoływanie uniwersytetów na rubieżach miało znaczenie strategiczne. Z historycznego punktu widzenia ważne jest zwrócenie uwagi na czynniki współdecydujące o kształtowaniu się ośrodków naukowych oddalonych od centrum, ale z bliska zaangażowanych w procesy rozwoju regionów, będących na pograniczu. Wpisuje się to we współczesne oczekiwania, aby uniwersytet rozwijał i wzmacniał relacje z otoczeniem, odgrywając kulturotwórczą rolę. Jest to określane jako jego trzecia misja, która jest nie mniej ważna niż badania naukowe i kształcenie.

Z tych względów tytułową kategorią niniejszego tomu jest kategoria rubieży. Choć może narzucać się jej geograficzne rozumienie, to w miarę analiz kategoria ta odsłania nowe możliwości rozumienia – oprócz dosłownego, również metaforyczne. Można mówić o rubieżach edukacyjnych, społecznych, kulturowych, ekonomicznych

---

¹ <https://wnus.edu.pl/psw/pl/>.

i innych. W miarę rozpoznawania rubieży odsłaniają się nowe ich odmiany, rozumienia i sensory. Maria Dąbrowska-Partyka, odnosząc się do rubieży i ich miejsca w literaturze, stwierdziła, że na rubieżach można trwać, można ich bronić, rzadziej na nich żyć, ale nie można tam mieszkać (2004, s. 27). Interesująca jest zatem sytuacja uniwersytetów na rubieżach. Czy są zadowolone, „u siebie” i „mają się dobrze”? Czy też jest odwrotnie? Ich sytuacja wiąże się z niepewnością, doraźnością, brakiem zakorzenienia?

Rubież kojarzy się z granicą. Ta zaś coś łączy i coś rozdziela zarazem. Jest między. Jeśli zgodzić się z Tadeuszem Sławkiem, „między” jest właśnie przestrzenią uniwersytetu, jego naturą.

(...) na uniwersytecie uczymy siebie i innych mówić: „nie, to nie to”, „jeszcze nie to rozwiązanie”, „ani to, ani to”, to w tym kryje się istota naszej pracy, która znajduje się w przestrzeni „między” – między jednym pytaniem a drugim (...), między jednostką a społeczeństwem, między człowiekiem a światem. (...) „Między” uniwersytetu to namysł nad miejscem człowieka, a jednocześnie radość z bycia wspólnego (Sławek, 2021, s. 11–12).

Do tego namysłu autorzy poszczególnych rozdziałów zachęcają Czytelników.

W podtytule tomu podkreślona została kontekstowość. Człowiek i jego instytucje, w tym uniwersytet, funkcjonują w wielu kontekstach. Można wręcz mówić o uwikłaniu w kontekst. To uwikłanie niejako wymusza szerokie, wieloaspektowe analizy. Tylko takie podejście stwarza możliwość rozpoznania problemów, rozumienia zjawisk. Rozległość problematyki badawczej, różnorodność orientacji ideowych i metodologicznych oraz różnorodność funkcjonowania uniwersytetów na rubieżach sprawiły, że przedsięwzięcie, przed którym stanął zespół badaczy z różnych ośrodków akademickich w Polsce i Europie, okazało się niełatwe. Książka oddawana w ręce Czytelnika nie pretenduje do całościowego ujęcia tytułowego zagadnienia. W uniwersytecie bowiem dziś udzielone odpowiedzi stają kolejnymi wersjami pytań (Sławek, 2021, s. 11). Tematyka poszczególnych części tomu jest zróżnicowana i może stanowić punkt odniesienia dla dalszych badań pedagogicznych, historycznych, historyczno-pedagogicznych, kulturoznawczych, socjologicznych i innych. Poszczególne teksty można uznać za charakterystyczne monograficzne ujęcie określonego zagadnienia, stanowiące głos w naukowej dyskusji, ukazujący wielopłaszczyznowość i wieloaspektowość badanej problematyki.

Książka jest kierowana do różnych środowisk (nie tylko naukowych), dla których uniwersytet nie jest „zwykłą” instytucją, dla jednych – miejscem pracy, dla innych – miejscem nauki, dla jeszcze innych – generatorem kosztów, ale jest środowiskiem współpracy, integracji, tworzenia kultury bycia razem i współdziałania w trosce o człowieka i świat, w którym on żyje. Odbiorcami książki mogą być więc osoby, od których zależy funkcjonowanie uniwersytetu: regionalni decydenci, urzędnicy, osoby, którym problematyka regionów i uniwersytetów jako ich kluczowych instytucji, jest

bliska. Lektura tekstów zawartych w publikacji może pogłębić rozumienie znaczenia uniwersytetu, pokazać złożoność zjawisk i procesów, które są wpisane w jego funkcjonowanie, sprawić, że czytelnik odkryje kolejne rubieże.

Tom podzielono na cztery części. W pierwszej części zatytułowanej *Pogranicza i rubieże* umieszczono cztery teksty, których autorzy doszukują się znaczeń tytułowej kategorii. Flavia Stara analizuje postulaty na pograniczu, rozważając różne skale terytorialne – globalne, krajowe, miejskie. Wskazuje na cele uczelni, pisząc, że uniwersytet powinien promować szczególny sposób myślenia, polegający na tym, iż wiedza jest wiodącym instrumentem wykorzystywanym do wzmacniania sieci współpracy i integracji. Anna Gomółka zadaje pytanie – *Komu uniwersytet?* Po analizach semantycznych dotyczących prowincjonalności, peryferyjności i rubieży w kontekście przestrzeni i wartości oraz po analizie opozycji centrum–peryferia skupia się na perspektywie historycznej, przypominając starania o utworzenie uniwersytetu na Górnym Śląsku. Tekst autorstwa Pauliny Wężniejewskiej, Tomasza Lesia i Jacka Moroza poświęcono nieostrości dychotomii rubież–centrum na przykładzie wybranych uniwersytetów. O samotnym uniwersytecie pisze Julian Stern, starając się odpowiedzieć na pytanie – jak uniwersytety mogą być razem w swojej samotności.

W pozostałych trzech częściach publikacji przedstawiono różne konteksty funkcjonowania uniwersytetów na rubieżach. Część druga zatytułowana *Konteksty historyczne* zawiera osiem tekstów, w których autorzy spojrzeli na uniwersytety z historycznego punktu widzenia, co pozwoliło im zwrócić uwagę na czynniki współkształtujące powstawanie ośrodków naukowych oddalonych od centrum, ale z bliska zaangażowanych w procesy rozwoju regionów, usytuowanych na pograniczach. Józef Górniewicz rozważa kwestie związane z tworzeniem Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Elwira Kryńska przedstawiła Uniwersytet w Białymstoku jako uczelnię wiodącą i symbol wspólnoty wschodniego pogranicza. Ewa Barnaś-Baran i Elżbieta Dolata prezentują problematykę przemian społeczno-ekonomiczno-kulturowych jako czynników warunkujących powstanie i rozwój Uniwersytetu Rzeszowskiego na początku XXI wieku. Droga kieleckiego środowiska naukowego do uniwersytetu klasycznego stanowi przedmiot rozważań Małgorzaty Stawiak-Ososińskiej i Adama Masalskiego, którzy ukazali starania wiodące od Wyższej Szkoły Nauczycielskiej do Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Eleonora Sapia-Drewniak przedstawiła dążenia środowiska opolskiego i ich realizację zakończoną powołaniem Uniwersytetu w Opolu. Uniwersytet Wrocławski jako spadkobierca lwowskiej nauki i kultury jest przedmiotem analiz Barbary Jędrychowskiej. Dariusz Dolański jest autorem tekstu poświęconego kształtowaniu się i funkcjonowaniu zielonogórskiego środowiska naukowego w kontekście nadgraniczności. Historyczne i społeczno-kulturowe uwarunkowania powstania Uniwersytetu Szczecińskiego zostały zaprezentowane w tekście autorstwa Joanny Król.

Część trzecia książki zatytułowana *Konteksty naukowe i edukacyjne* zawiera dwa teksty. W pierwszym, opracowanym przez Alicję Korzeniecką-Bondar, Marię Cze-repaniak-Walczak i Ewę Bochno, ukazano działalność naukową i artystyczną uniwersytetów na rubieżach (analiza na podstawie danych z Systemu RAD-on). W drugim, opracowanym przez Annę Murawską i Piotra Walkowiaka odniesiono się do sytuacji absolwentów uniwersytetów na rubieżach w kontekście zatrudnialności i funkcjonowania na rynku pracy.

Czwarta część książki zatytułowana *Konteksty współpracy transgranicznej* również zawiera dwa teksty. Hubert Kupiec przedstawił wspieranie rozwoju inteligencji emocjonalnej studentów uczestniczących w polsko-niemieckim projekcie realizowanym w ramach współpracy transgranicznej. Z kolei Monika Zięciak zaprezentowała wyniki badań dotyczące transgranicznej współpracy studentów w kontekście rozwoju ich kompetencji społecznych.

Wydanie monografii było możliwe dzięki środkom uzyskanym od Ministerstwa Edukacji i Nauki w ramach programu: Doskonała nauka (Umowa nr DNK/SP/461582/2020).

Anna Murawska
Elżbieta Magiera

Bibliografia

- Dąbrowska-Partyka, M. (2004). *Literatura pogranicza, pogranicze literatury*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego.
<https://wnus.edu.pl/psw/pl>.
- Król, J., Magiera, E. (2015). *Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego (1985–2015)*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego Minerwa.
- Murawska, A., Wiażewicz-Wójtowicz, P. (2020). *Wstęp*. W: *W tyglu zmian. Edukacja akademicka w Polsce i na świecie* (s. 7–11). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Sławek, T. (2021). *A jeśli nie trzeba się uczyć...* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.